

Martínez Muñoz, Pau. 'Mateo Santos. Cine y anarquismo. República, guerra y exilio mexicano'

Edició de l'autora, La Imprenta, Comunicación Gráfica, Valencia, 2015, 200 pp.

Alejandro Montiel Mues

Del cineasta que va posar en peu matinerament la pel·lícula inaugural del cinema espanyol en guerra —*Reportaje del movimiento revolucionario en Barcelona*, juliol de 1936— i el més elaborat i estimulants dels documentals de primera hora d'entre els produïts per la CNT (Confederació Nacional del Treball) durant la contesa civil —*Barcelona trabaja para el frente*, 1936— amb prou feines se'n sabia res fins avui i la figura de l'anarquista Mateo Santos, que va acumular un gran prestigi als anys vint i trenta com a director de la revista cinematogràfica *Popular Film*, entre altres variades activitats literàries i periodístiques, ha romàs emboçat entre les boires, junt a la de tants derrotats, fins a la publicació d'aquest valuós monogràfic.

L'autora, Pau Martínez Muñoz, ja havia fet avançar significativament la investigació sobre els avatars biogràfics del cineasta en la seva tesi doctoral —*La cinematografía anarquista en Barcelona durante la guerra civil (1936-1939)*¹, hospitalàriament tutelada pel professor Xavier Pérez Torío i llorejada a la Universitat Pompeu Fabra el 2008—, però la seva pista s'havia perdut després del seu exili a França i posteriorment a Mèxic, sense conèixer-se fins al present, a ciència certa, ni tan sols el seu lloc i data de defunció.

Mateo Santos Cantero nasqué el 1890 a Villanueva de Infantes (Ciudad Real) i morí a Mèxic el 1964. Es casà el 1918 amb Felicidad Santacana Perelló, natural d'Igualada (Barcelona), amb qui tingué dues filles, Amelia (Barcelona 1920) i Araceli Felicidad (Barcelona, 1929), a més d'un fill, David, mort prematurament el 1928. Fou autor de poemes primerencs a *El Eco artístico* (1909-1923) i col·laborador assidu de *Vida Manchega*, revista *semanal ilustrada* (1912-1920). El trobem el 1913 a Madrid, però s'instal·la a l'any següent a la Ciutat Comtal, on roman fins l'entrada dels feixistes a Barcelona. El seu compromís polític és manifest als articles que publica

a *Los Miserables* (1913-1915), setmanari anticlerical que s'autoproclama «insurgent i romàntic», i on anà acerant el seu verb furibund.

En l'època del pistolisme barceloní, fou víctima de la repressió ocasionada pel criminal governador militar de Barcelona, Severiano Martínez Anido —el nom del qual es glorificaria atorgant-li fins després de la mort de Franco el nom d'un carrer principal a la capital catalana, avui Passeig Picasso— i acabà consolidant una carrera especialitzada en el periodisme cinematogràfic, fruit de la qual és obligat destacar la fundació i direcció de la longeva revista *Popular Film* (1926-1937).

El llibre de la doctora Martínez Muñoz ofereix una nodrida i sucosa antologia d'aquells articles d'agitació, junt amb altres pàgines memorables de l'escriptor manxec, on, per posar només un dels múltiples exemples possibles, es posiciona davant la irrupció del cinema sonor:

«És possible que qualli, i fins i tot que sigui del gust de la majoria dels aficionats al cinema, la pel·lícula parlada. Però no vol dir que signifiqui un avanç positiu i convenient per a l'avenir del setè art. Podria bé marcar un retrocés assimilant-se al teatre parlat»² (SANTOS, 1929).

L'obra de creació cinematogràfica de Mateo Santos fou escassa en la mesura en que no quallaren projectes com el d'aclimatar al nostre entorn l'experiència obrera francesa del *Cinema del Peuple*, que havia animat un altre anarquista espanyol, Armand Guerra, amb una excepcional pel·lícula titulada *La Commune* (Armand Guerra, 1914), on apareixien vetusts protagonistes reals d'aquella remota gesta revolucionària. No obstant, sí completà el seu primer llargmetratge documental, *Córdoba* (Mateo Santos, 1934), que havia d'iniciar una sèrie d'«Estampes

1. Publicada a la xarxa <http://www.tdx.cat/handle/10803/7526>. ISBN: 978-84-692-0963-9

2. SANTOS, Mateo (1929). Planos, *Popular Film*, 129.

d'Espanya» i les seves dues primerenques produccions ja citades amb la guerra civil en marxa —*Reportaje del movimiento revolucionario en Barcelona i Barcelona trabaja para el frente*— foren concloses amb anterioritat a la creació de SIE Films, productora del sindicat llibertari. Entre els seus assajos cinematogràfics destaca per aquell temps l'opuscle *El cine bajo la svástica. La influencia fascista en el cinema internacional*, publicat a Barcelona per *Tierra y libertad*, 1937. La doctora Martínez Muñoz en recull aquest paràgraf en la seva antologia:

«I així, de Krupp a Goebbels, la cinematografia germànica, a partir dels dos anys de la firma de l'armistici, ha anat semblant en la consciència del poble alemany el jull de la discòrdia, fomentant el seu odi històric contra França, i llançant-lo finalment a una nova guerra que, començada a Espanya, no cap preveure ara quins altres escenaris europeus necessitarà per a desenvolupar tota la magnitud de la seva tragèdia, encara que es perfila ja clarament l'amenaça que suposa per a la República Francesa, per a la U.R.S.S. i més concretament per al proletariat de tot el món».

Víctima de nou d'una altra repressió, la del brutal *Movimiento en el seu Primer Año Triunfal*, Mateo Santos passa a França per Le Perthus el 6 de febrer de 1939 i és confinat al camp de presoners d'Angelès-sur-Mer. Durant el seu exili a França (1939-1949) seguí escrivint, i del període cal destacar un llibre publicat per la Alianza Nacional de Fuerzas Democráticas de España, a Editions de La Calanque, 1947, amb il·lustracions litogràfiques de Badia Vilató.

Del seu definitiu exili a Mèxic (1949-1964) ens queden els seus al·legats contra el domini de Hollywood i el suport al cinema mexicà en la seva col·laboració setmanal de *Revista de revistas*, la secció de cinema de la qual va fer-se càrrec entre 1951 i 1958.

En suma: gràcies a les investigacions de la doctora Martínez Muñoz, i a aquest esmerat i laboriós llibre, es repara en alguna cosa l'injust oblit sobre la molta literatura cinematogràfica i els pocs films d'un avançat del cinema anarquista espanyol. El llibre conclou (abans d'una antologia essencial de texts: 1928-1945) amb un emotiu epíleg del nét de Mateo Santos, Ángel Morales Santos. •